

Hur bildas grammatiska ord?

Maria Bylin

Språkvårdare i svenska på Språkrådet

Grammatikalisering

Seg språkförändring i smyg

Vissa ord har rätt klar och konkret betydelse.

stol

hoppa

gult

Vissa ord har rätt klar och konkret betydelse.

Andra ord har mer abstrakt betydelse. Vissa har kanske ingen alls?

att

kanske

bruka

Vissa ord har rätt klar och konkret betydelse.

Andra ord har mer abstrakt betydelse. Vissa har kanske ingen alls?

Vissa ord med abstrakt betydelse verkar mest finnas med för att visa hur andra ord hänger ihop med varandra eller ska tolkas. De räknas som grammatiska ord.

Vissa ord anses mer grammatiska än andra

stol

en man

hoppa

snabbt

gult

danskt

att

man

bruka

kanske

tillbaka

i

En definition på grammatikalisering

”The change whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions”
(Hopper & Traugott 2003:18)

Typiska mönster i processen

1. Blekning – konkret betydelse blir långsamt, långsamt till abstrakt, grammatisk betydelse.
2. Förkortning – former blir ofta kortare, fraser slås ihop till ett ord.
3. Används i fler och nya sammanhang – grammatiska ord blir mer och mer bundna till andra ord med mer egen betydelse.
4. Ordklassavknoppning – resultaten blir grammatiska ord och ändelser som hjälpverb, verbändelser, pronomer, adverb, subjunktioner m.m.

Verbet *förstå* > adverbet *förstås*

1800-talet

det förstås (lätt) att han är rik

Han är, (det) förstås, rik.

förståss

(Malmgren 2002)

Verben *kan ske* > adverbet *kanske*

Kan skee at Ioseph är oss gramse. (1541).

Alfons ska kanske följa med till Göteborg.

Alfons kanske ska följa med till Göteborg.

Substantivet *baker* > + prepositionen *till* =
adverbet *tillbaka*

Ok göra them swa starka at tronna ovine skulu falla til baka swa som
träkkir (1400-tal)

Een part villia haffva baptisterium eller funten fram i kyrkian, sombliga
tillbakars. (1640)

Wälkommen tilbakars, min Wän. (1738)

Prepositionen *åt* > infinitivmärket *att*

at, aat riktangsangivande
preposition

preposition före substantivisk
infinitiv på *-an*

at avsiktsbetydelse

Ok sænde mik at løsa Pin band

att 'pass på, nu kommer en
infinitiv'

Det är kul att dansa.

Och han sænde mig för att lösa
dina band.

(Kalm 2016)

Bruka

En långdragen blekningsprocess

Bruka i betydelsen 'använda'

Fregades om [*Wivallius*] icke hade brukat een swartbrun peruck på huffuudh, det han inthet neckede (1631)

Bruka i betydelsen 'utöva'

H[ustru] Brijta i Bomsara i Tuna pläghar bruka leffierij och signerij emoot qvesan, elfueblästen etc. [...] När hyttebruket går illa för någhon så pläghar hon ock bruka läsningar ther före, såsom hon in præsentia läste up een long ramsa ther före. (1623)

Bruka med infinitiv

Colerus säger sig hafvva hördt dem siunga,/ Ut, re, mi, fa, sol, la, si, och såsom Musici bruka siunga secunder. (1643)

Hvad Oxhudarne vidkommer, dem bruka bönderna sjelfva att barka och föra dem åter till andra Orter, så att med dem är i Staden ringa näring. (1658)

Från levande subjekt till saksubjekt

Ty, så brukar min Husbonde at giörat. (1739)

Verket, hwilket medelst ett charnier är förenadt med fodret, så att det kan öppnas, brukar äfwen ofta hafva ett eget, noga tillslutande damlock, hwilket öppnas genom tryckning på en fjeder. (1842)

Betydsemblösa subjekt

Andra år brukade det inte regna förrän i oktober eller november. (1909)

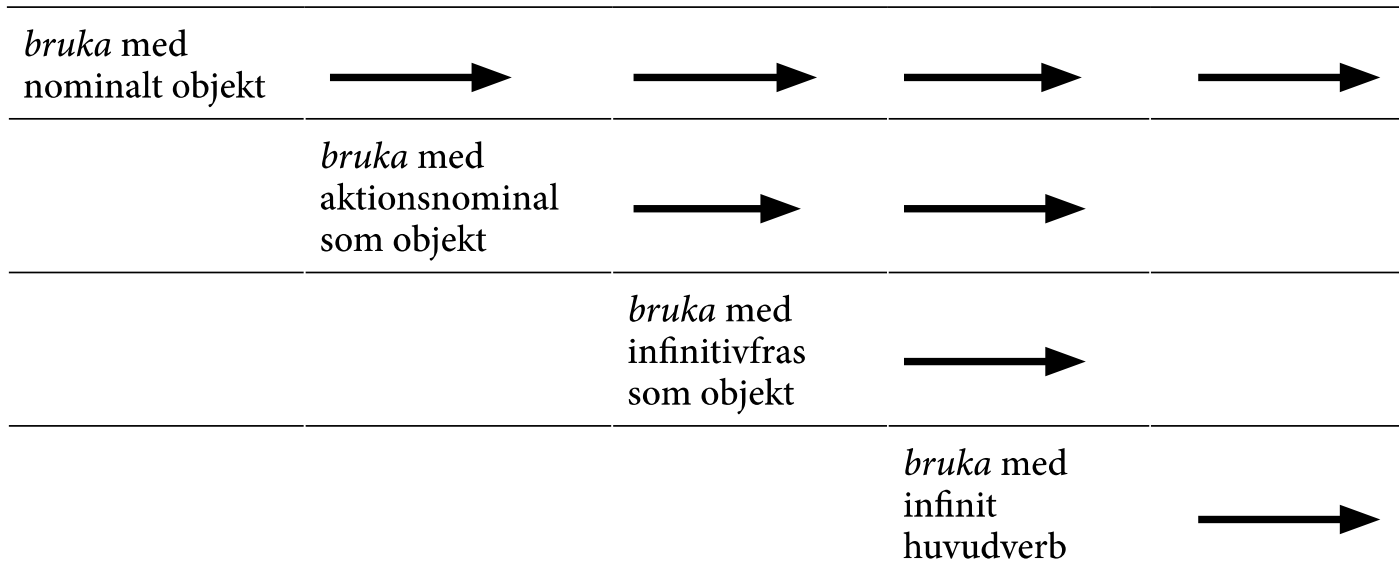
Bruka kan passiveras med infinitivfrasen som subjekt

Stundom brukas at insticka Hallon i stora Moreller, sedan körsbärsstenen blifwit uttagen, hwarefter så jämkas at hallonet ej synes. (1792)

Bruka förlorar gradvis *att*-variationen

Hos oss bruka soldater mycket at rymma; ty de äro sämsta delen af hwart folkeslag, bland hwilka intetdera äger eller tror sig äga någon wiss förmon framför de andra. (1755)

bruka	<i>att</i>	antal belägg
1643–1700	77 %	13
1701–1750	63 %	51
1751–1800	64 %	45
1801–1850	15 %	91
1851–1900	5 %	136
1901–1950	0 %	350
1951–2000	0 %	302
2001–2008	0 %	2872

Voffo gör vi på detta viset?